

Úton a kvarkok felé

Atommag- és részecskefizika

3. előadás 2010. március 1.

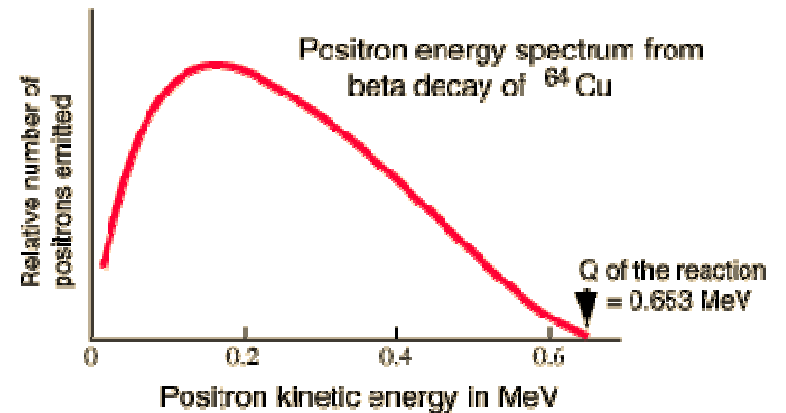
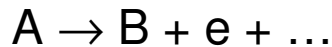
A béta-bomlás energiaspektruma

1. béta-bomló atommagok: ^{40}K , ^{14}C , ^3H , ^{214}Bi ...
2. e/m meghatározás – a keletkező részecske egy elektron

3. az energia mérése
(folyadékszintilláció, mágneses spektrométer)

folytonos spektrum (ELTE, BSc labor!)

Hogyan lehet ez? Nem lehet kéttest-bomlás!

lendület megmarad: kezdetben 0, végén is: $p_B = p_e$ de ellentétes irányban
 $Q = p^2/2m_B + p^2/2m_e$ ebből p adódik, és E_e kiszámolható, adott érték.

Hova lesz a többi?

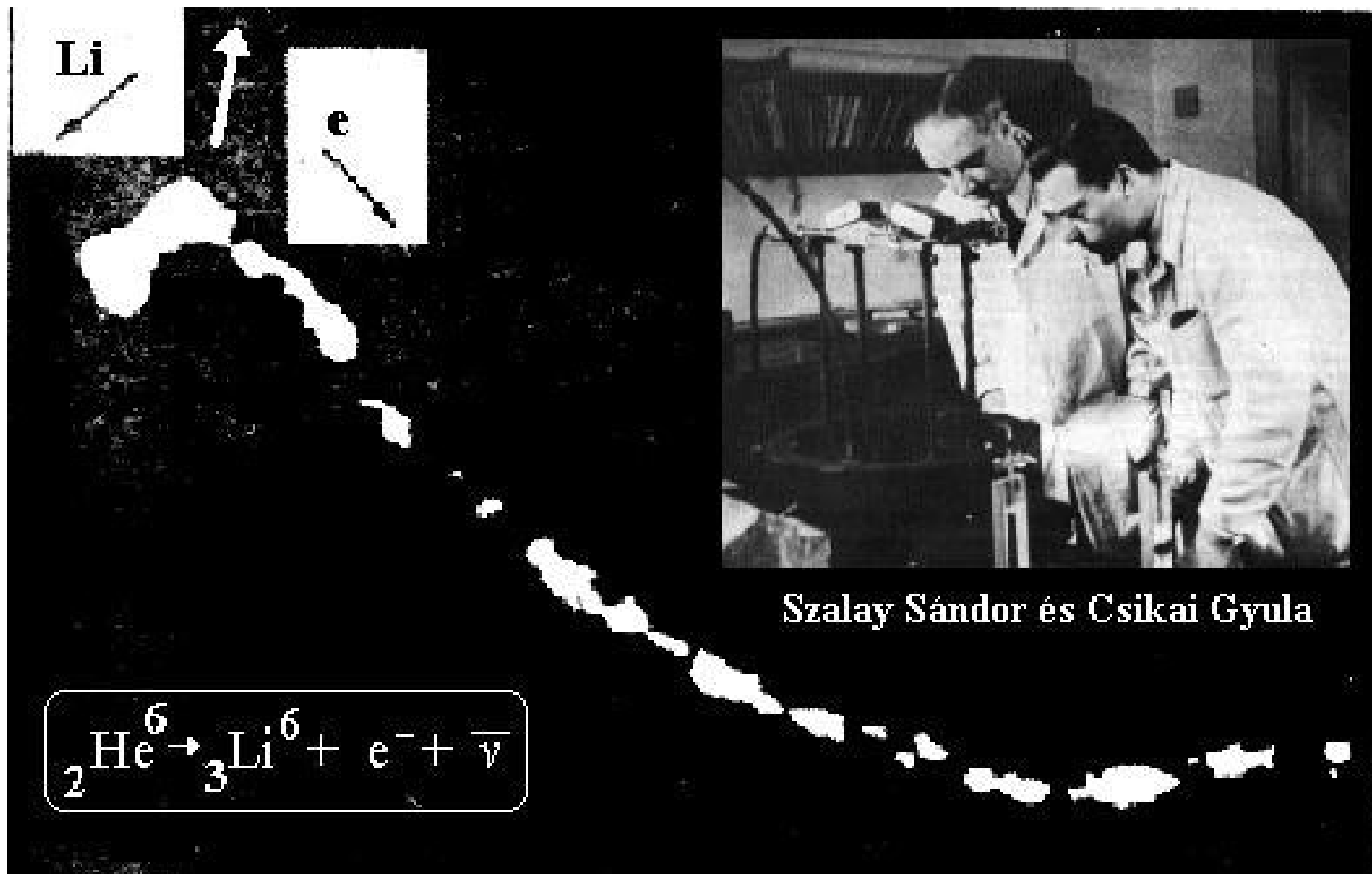
Ha ismerjük a spineket! (1925 Uchlenbeck) $^{14}\text{C} \rightarrow ^{14}\text{N} + e$ spin: $0 \rightarrow 1 + 1/2$: nem lehet
Nem csak az energia hiányzik! A perdület is!

Wolfgang Pauli 1931:

új részecske keletkezik, ami nem hat kölcsön a detektorokkal: **neutrínó**

A Szalay–Csikai-kísérlet

Szalay Sándor és Csikai Gyula

A neutrínó „hűlt helye”, ködkamrafelvétel, Debrecen, 1957

Vastag nyom – lítium, vékony az elektron, az összlendület nem 0

Kell, hogy legyen egy láthatatlan részecske is!

Hány neutrínó van? Első lépés...

anti-elektronneutrínó

Ugyanaz a részecske keletkezik-e a pozitronnal, mint az elektronnal? Nem!
Az egyik átalakítja a protont neutronná, a másik nem! (Reines-Cowan, Davis)

Kísérleti tapasztalat: elektronnal mindig az egyik neutrínó keletkezik, a pozitronnal mindig a másik, sose az egyik.

Ezt törvénnyel fejezzük ki: **megmarad a leptonszám**, a többi lehetséges de nem megvalósuló reakciót ez a megmaradási törvény tiltja meg.

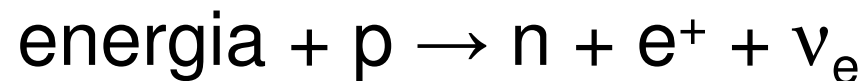
	e^-	e^+	ν	$\bar{\nu}$
leptonszám:	1	-1	1	-1

Béta-bomlás fajtái

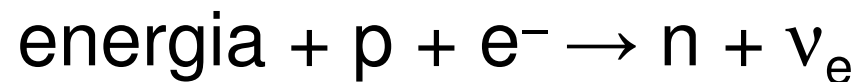
- Negatív béta-bomlás:

- Pozitív béta-bomlás:

- Elektronbefogás:

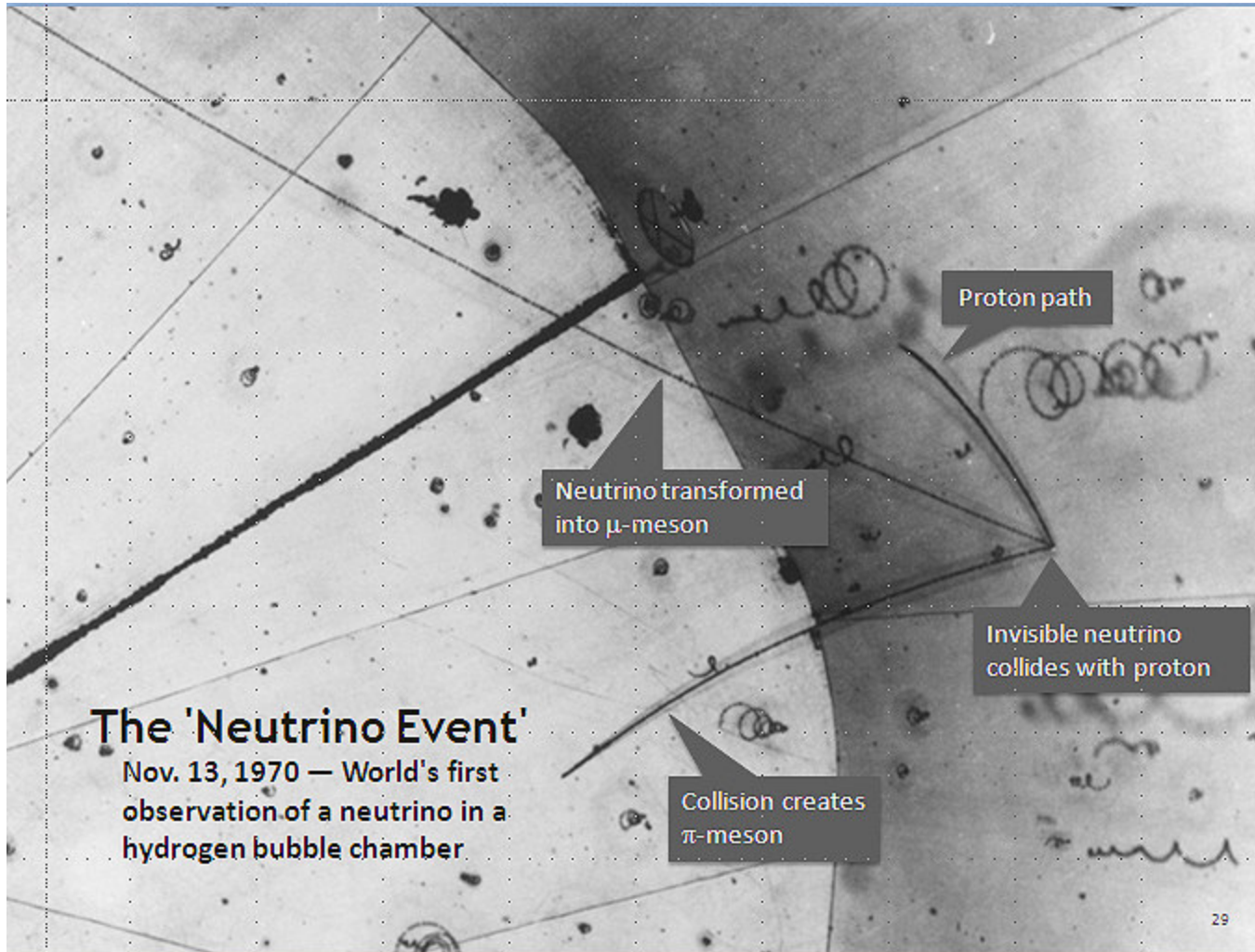

- Megmaradó mennyiségek:

leptonszám, töltés, barionszám

(azaz nukleonszám), spin, energia, impulzus

Neutrínó-megfigyelés buborékkamrával, 1970

Részecskefizika a harmincas évek közepén

- Proton, elektron, neutron, foton...
teljesen elég volt az atomok leírásához.
- Minden rendben, teljesnek tűnt a kép... de
azért néhány apróság kilógott, *elméleti* oldalról:
  - Dirac-egyenlet antirészecskét jósolt (ahogy láttuk)
  - A magerő rövid hatótávolságú, a közvetítő
részecskéje, ha van, az elektronnál nehezebb, a
protonnál könnyebb (pí-mezon)
  - A béta-bomlásban nem marad meg az energia?
Láthatatlan, új részecske (neutrínó)

Figyelmeztető jelek, hogy még hiányzanak fontos részletek...

Kozmikus sugárzás

- *Mai tudásunk:* a Földet a világűrből érő részecskezápör, 90%-ban protonok, 9% He, 1% elektronok, kis mennyiségben nehezebb atommagok. Másodlagos sugárzást is keltenek.
- Pozitron, müon, pion felfedezéséhez vezetett
- ^{14}C izotópot termel - kormeghatározás $n + \text{N}^{14} \rightarrow p + \text{C}^{14}$
- $1\text{e}8$ TeV energiát is elérhetnek (CERN LHC: 3.5 TeV). Ez 10 Joule nagyságrend!
- Természetes háttérsugárzás kb. ötödét adja.
- Magassággal nő – Föld mágneses tere árnyékol
- Sarki fény okozója (O_2 , N_2 gerjesztés, N_2 ionizáció)
- Elektronikai hibák, bithibák okozója (Voyager)...
- Klímaváltozás?

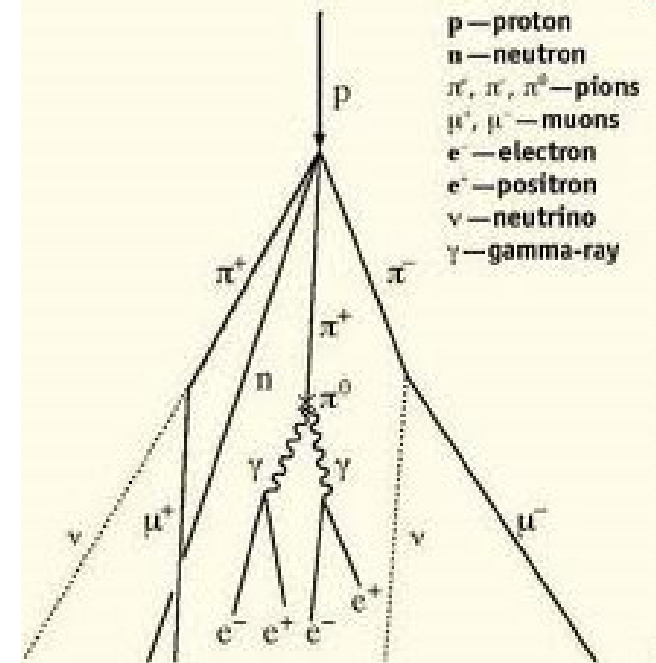
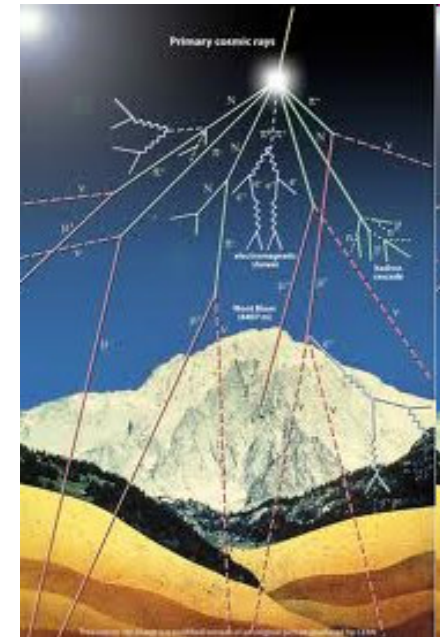
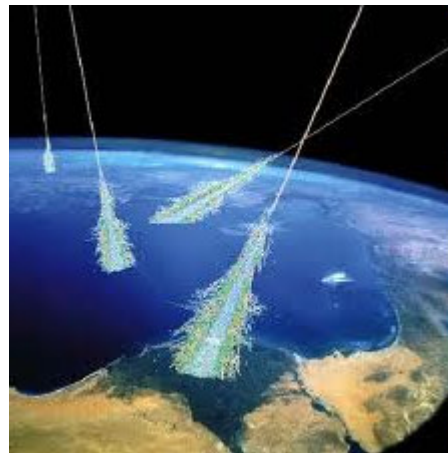

Kozmikus záporok

- Beérkező részecske eltalál egy atommagot
- Sok más részecske keletkezik, főleg pionok (ld. később)
- Pionok elbomlanak
- Semleges pion két fotonra bomlik
- Fotonok elektron-pozitron párt keltenek
- Elektron v pozitron fotonokat sugároz ki (fékezési sugárzás)
- stb...

Greisen–Zatsepin–Kuzmin (GZK) határ: 50 Mpc-en belül max. 5×10^{19} eV energiájú proton érkezhethet, mert a kozmikus háttérsugárzással kölcsönhatva pionokat keltene... de mégis találtak nagyobb energiájúakat.

Kozmikus záporok felfedezése

- Levegő ionizációja: azt hitték, földi radioaktivitás okozza (magassággal csökken, kis magasságokban).
- 1909: T. Wulf: elektrométer: Eiffel torony tetején nagyobb a sugárzás mint a lábánál
- 1912: Victor Hess: hőléggallon, 5300 méter magasan négyszer akkora az ionizáció mint lent (Nobel-díj: 1936). Napfogyatkozáskor is! Tehát a sugárzás nem (csak) a Naptól jön, hanem a világűrből.
- 1937 Pierre Auger: kozmikus záporok: egymástól távoli detektorai néha egyszerre szólaltak meg (koincidencia)
- Argentína: ma is folynak mérések, Pierre Auger Observatory, nagyon nagy kiterjedésű műszerhálózat.
  - Fluoreszcencia (légköri nitrogén) mérése, újholdkor, derült időben
  - Víztartályos Cserenkov-detektorok szétszórva a Földfelszínen

A müon felfedezése (1936)

- Anderson és **Neddermeyer**
kozmosz sugárzásban
ködkamra felvételek mágneses térben

pályasugár: $p/qB \rightarrow p$

nyomsűrűség $dE/dx \propto q/v \rightarrow$ tömeg (E)

nyugalmi tömeg $m_0 c^2 = \sqrt{E^2 - p^2 c^2}$

A pályagörbületének iránya mutatja a töltés előjelét

A proton és az elektron tömege közötti tömegű új
részecske! $m \approx 210 m_{\text{elektron}} \approx 106 \text{ MeV}$

neve: müon, jele: μ

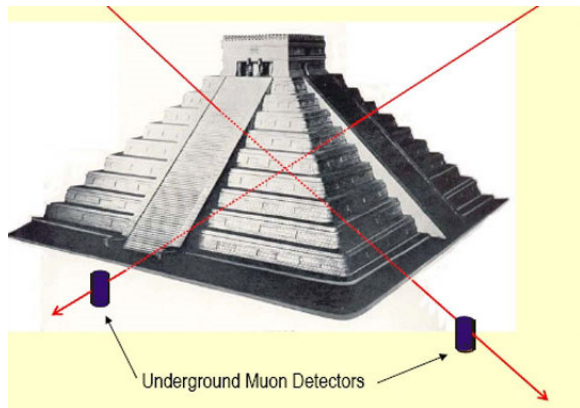
Későbbi munkája: robbantásos technikával létrehozott kritikus tömeg atombombában

Müon

- Negatív elemi töltésű, $\frac{1}{2}$ spinű.
- 2.2 μs élettartamú (leghosszabb a neutron után)
- Tömege 105.7 MeV.
- Forrása: kozmikus sugárzás (NEM radioaktivitás v hasadás)
- Az elektron nagy tömegű testvére
- Nem szenved olyan nagy fékezési sugárzást mint az elektron (nagy tömeg $\rightarrow$ kis gyorsulás atommag közelében)
- Ezért nagy az áthatolóképessége (több száz méterrel a föld alatt is mérhető – másodlagos kozmikus sug.)
- Kilóg a később felfedezett hasonló tömegű mezonok közül
- I. Rabi: „Ezt meg ki rendelte?”
- 1941: Mount Washington kísérlet $\rightarrow$ idő-dilatáció, speciális relativitáselmélet bizonyítéka (müonfluxus a hegy tetején és alján kevéssé különbözik)

Müonok a gyakorlatban

- Radioaktív anyagok csempészete elleni harc
  - Koszmikus müonokkal
  - Sugárzó anyagokat ólomtartályban szállítják
  - Ezen a müonok szóródnak
- Piramisok kamráinak, barlangoknak a feltérképezése
- Higgs részecske keresése (müonos bomlások)

A müon bomlása

Powell fotoemulziós képein: müon elbomlott elektronra és láthatatlan részecskére
azonosítás: pályasugár (mv/qB) és nyomsűrűség (q/v)

A pionokat előállító gyorsítókkal már sok müon-t lehetett előállítani,
bomlását is részletesen lehetett vizsgálni.

A keletkezett elektron energiája: folytonos!

$\mu^- \rightarrow e^-$ már a lendület és az energia sem maradna meg

$\mu^- \rightarrow e^- + \tilde{\nu}$ $(m_\mu - m_e)c^2$ -ből, és a lendületmegmaradásból
 E_e meghatározható, nem folytonos
keletkezik még egy részecske

$\mu^- \rightarrow e^- + \tilde{\nu} + \nu_\mu$ a müonhoz tartozó neutrínó: ν_μ

Az új neutrínó nem azonos a korábbiak egyikével sem,
ezt kísérletileg igazolták

Leptonszám-megmaradás

	e^-	e^+	ν_e	$\tilde{\nu}_e$	μ^-	μ^+	ν_μ	$\tilde{\nu}_\mu$
elektronikus-leptonszám	1	-1	1	-1	0	0	0	0
müonikus-leptonszám	0	0	0	0	1	-1	1	-1

külön-külön megmaradnak

$$\mu^- \rightarrow e^- + \tilde{\nu}_e + \nu_\mu$$

$$\begin{array}{l} \ell_e \\ \ell_\mu \end{array} \quad \begin{array}{l} 0 \\ 1 \end{array} = \begin{array}{l} 1 \\ 0 \end{array} - \begin{array}{l} 1 \\ 0 \end{array} + \begin{array}{l} 0 \\ 1 \end{array}$$

Majdnem általános természeti törvény: neutrínó-oszcillációkor nem áll fenn, de a részecskék keletkezésekor igen.

A pí-mezon jóslat 1935

- Hideki Yukawa (Nobel-díj 1949)
- Az erős kölcsönhatás hatótávolsága kicsi
  - Ezt az atommag méretéből lehet látni
- Yukawa-potenciál: tömeges közvetítő részecske esetén. $m=0$ határeset: Coulomb.

$$V(r) = -g^2 \frac{e^{-mcr/\hbar}}{r}$$

- $\hbar=6.6e-22$ MeV·s
- A közvetítő részecske tömege 100 MeV körüli kell hogy legyen!
- Az egy évvel később felfedezett müont hitték a megjósolt pionnak (amíg ki nem derült hogy másféle bomlásai vannak, és nem is vesz részt az erős kölcsönhatásban)

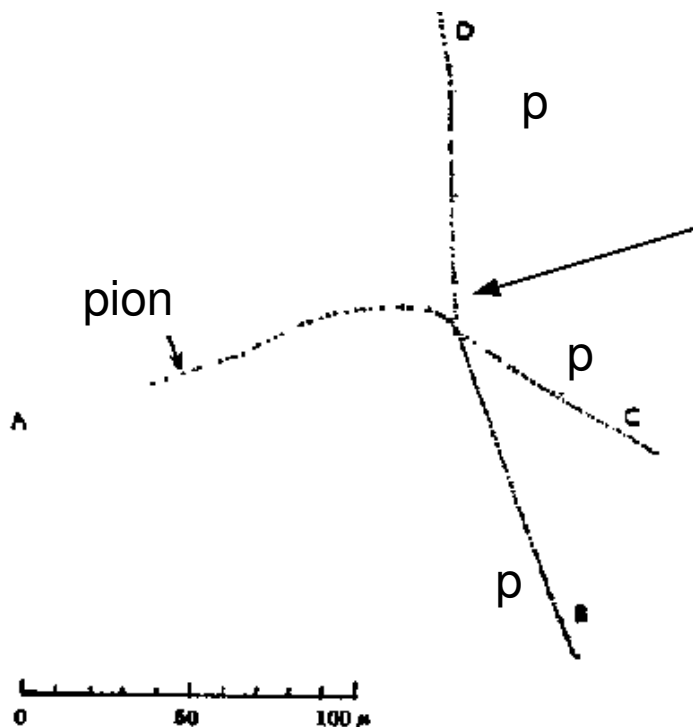

Fotoemulzió

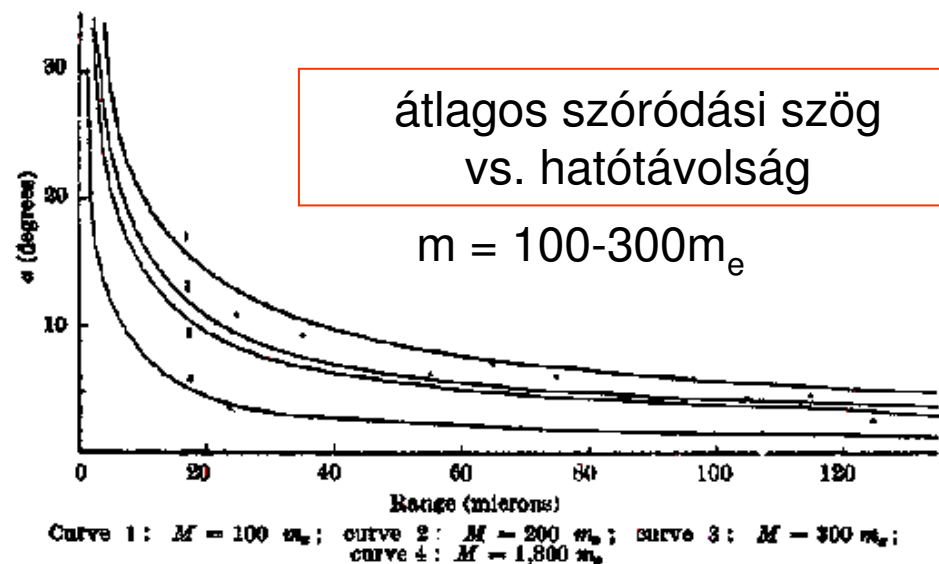
- Cecil Powell (Bristol)
- Emulzió: ezüsthálid zselatinban
- Ionizáló részecske → Ag szemcsék
- Szemcsék sűrűsége: ionizáció mértéke
- Fényképelőhívás
- Powell növelte az érzékenységet
- Az emulzió időben folytonosan érzékel

Az első megfigyelt pion

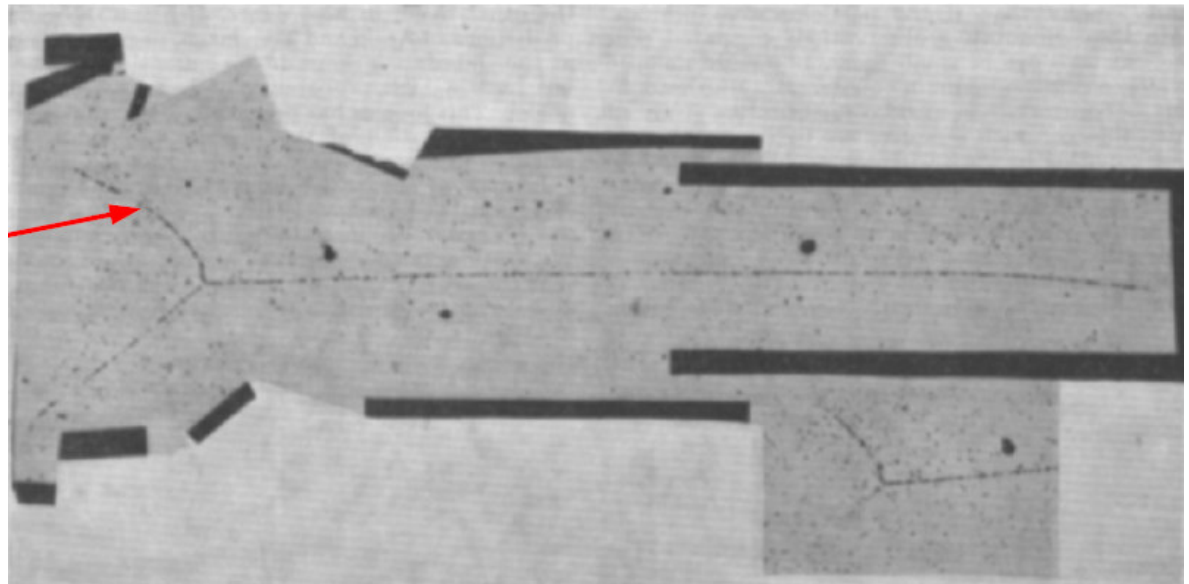
- Miért új részecske a bal oldali track?
- elektron nem lehet, túl messzire eljutott
  - müon nem lehet, túl sok nukleáris kh. fordult elő
  - proton nem lehet, túl sokszor szóródik

1947 Powell (Nobel-díj: 1950), Lattes
 fotoemulzió (Ag)
 hegytető
 kozmikus sugárzás

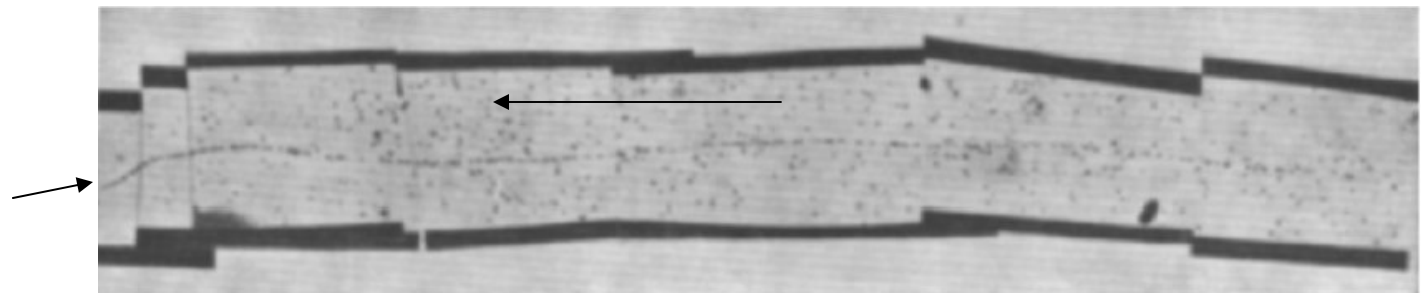

Pozitív és negatív pionok: π^+ , π^-

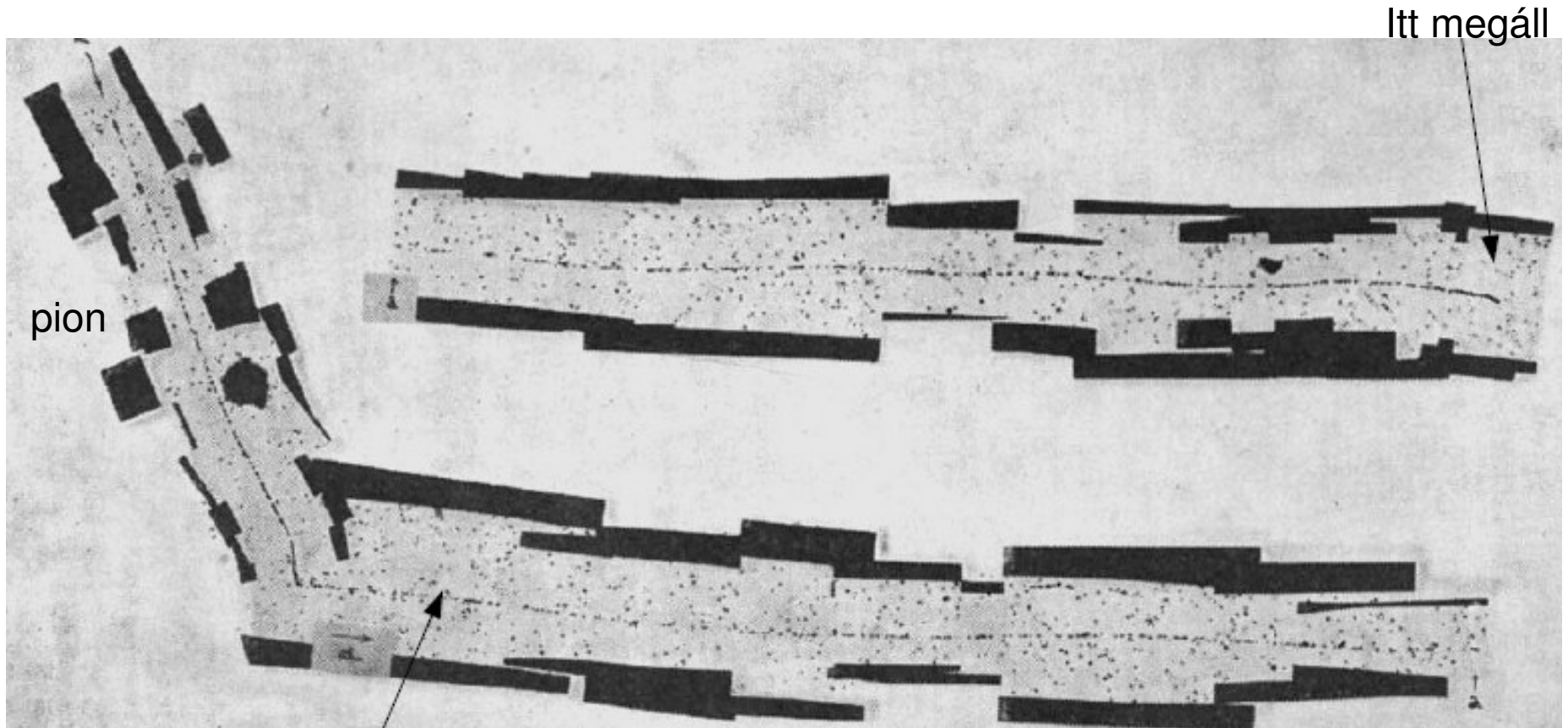
Negatív pion
Útja végén befogódik
egy atommagba

Pozitív pion
balra halad
majd megáll

Pion bomlása... mi a bomlástermék?

Müon! A pion egy müonra bomlott!

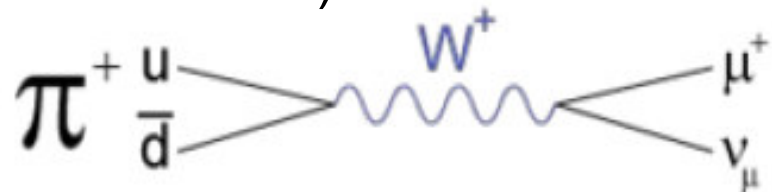
Pion bomlása

Event No.	Range in emulsion in microns of	
	Primary meson	Secondary meson
I	133	613
II	84	565
III	1040	621
IV	133	591
V	117	638
VI	49	595
VII	460	616
VIII	900	610
IX	239	666
X	256	637
XI	81	500

Mean range $614 \pm 8 \mu$. Straggling coefficient $\sqrt{\sum \Delta_i^2/n} = 4.3$ per cent, where $\Delta_i = R_i - \bar{R}$, R_i being the range of a secondary meson, and $\bar{R}$ the mean value for n particles of this type.

- A müonok hatótávolsága mindig ugyanannyi!
- Tehát kezdeti mozgási energiájuk konstans
- Az álló pion bomlott el
- Ezért ez KÉTtest bomlás (nem pl. háromtest)

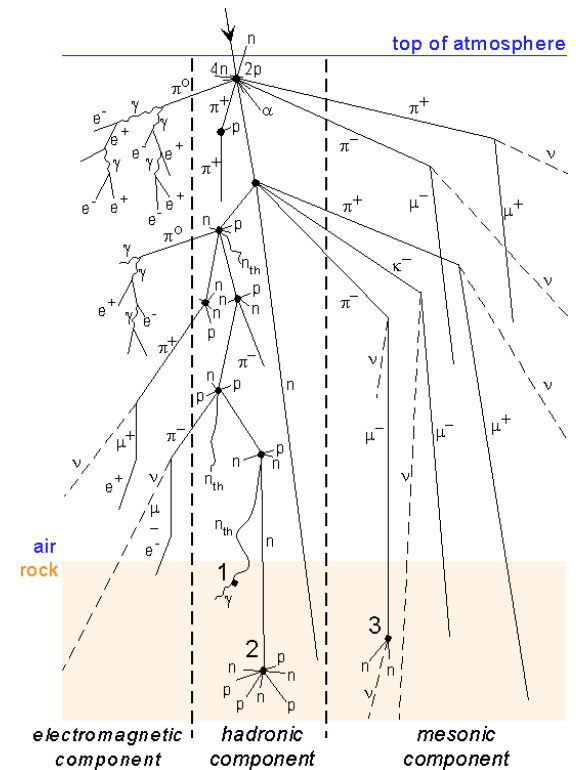
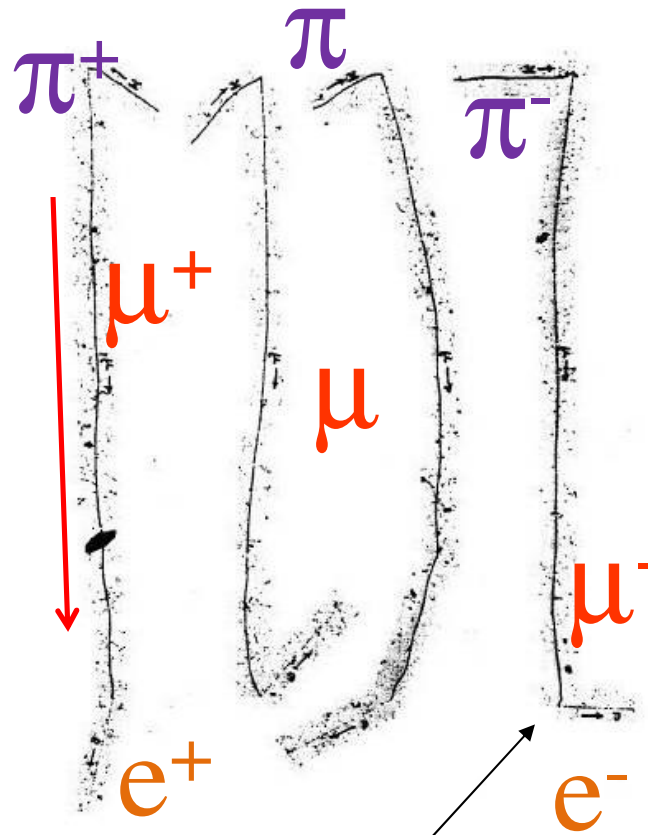
Modern elképzelés:

Pi-mezon (pion) bomlási lánc

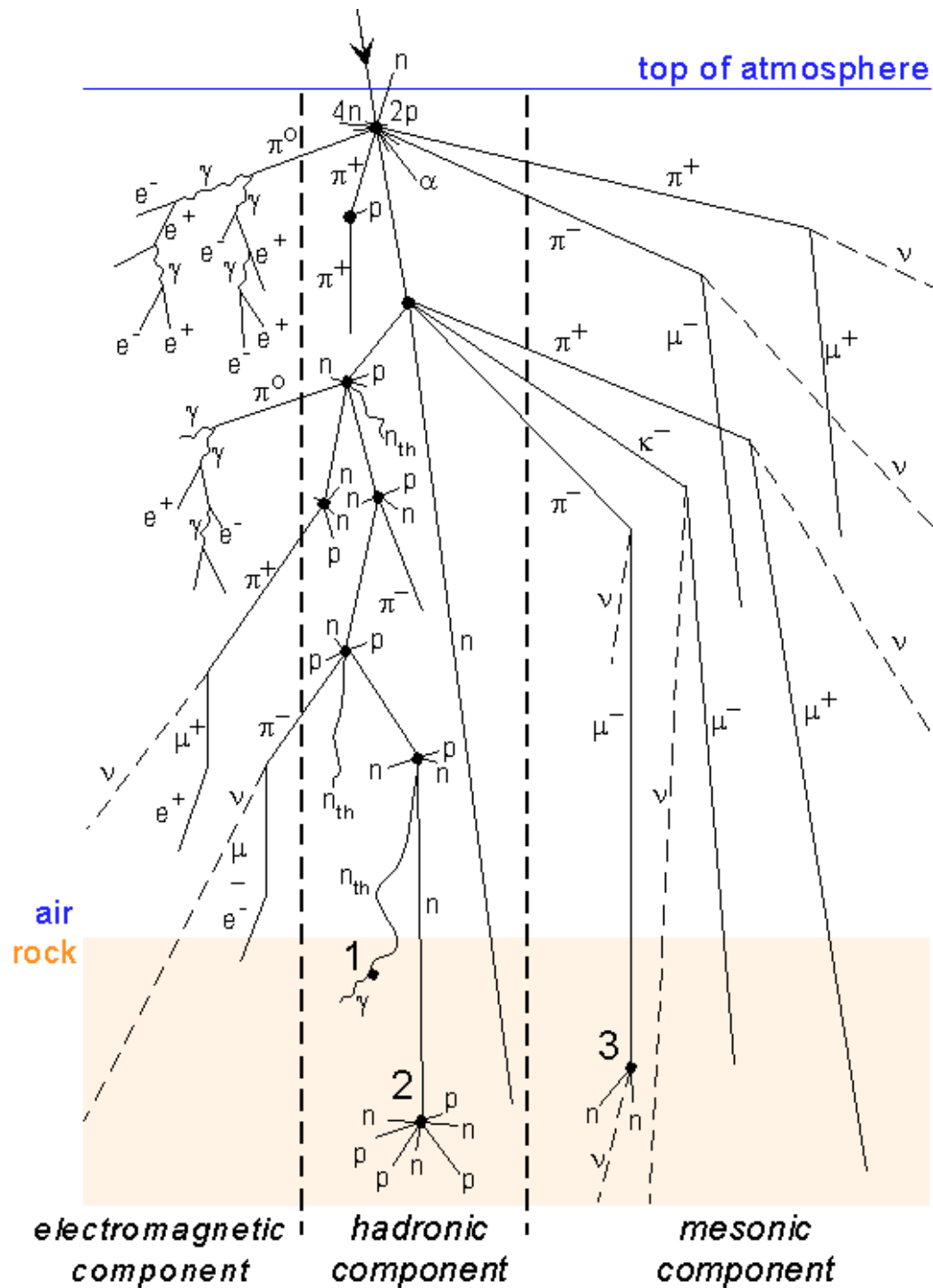
$mc^2 \approx 150 \text{ MeV}$

keletkezés:
protonok ütközése
atommagokkal.
hamar elbomlik müonra,
a pálya megtörik: láthatatlan vagy semleges
részecskék is vannak!

Kozmikus sugárzás komponensei

- Elektromágneses
- Hadronikus
- Mezonikus

Leptonszám

Pi mezon bomlásakor az impulzusmegmaradás sérülni látszik: semleges részecske: ν_μ (műonneutrínó) keletkezik

$$\pi^+ \rightarrow \mu^+ + \nu_\mu \quad \pi^- \rightarrow \mu^- + \tilde{\nu}_\mu$$

A két neutrínó nem azonos:
leptonszám megmaradás törvénye

A műon is bomlik!

$$\mu^- \rightarrow e^- + \tilde{\nu}_e + \nu_\mu$$

Elektronikus és műonikus leptonszám is van!

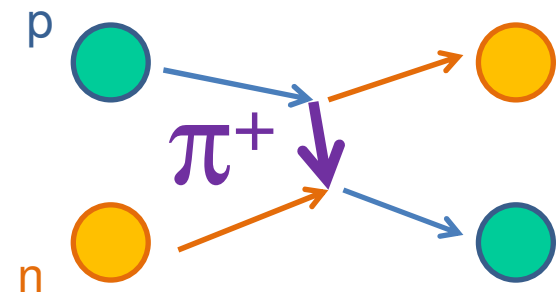
Pi-mezonok

A gyorsítóknak is könnyen elő lehet állítani, ha a felgyorsított proton energiája nagyobb 200 MeV-nél, 1948-ban ez elindult a Berkeley-i ciklotronban

Így felfedezték fel a pozitív és negatív töltésű pi-mezon mellett a **semleges** pi-mezont is (izospin: kell lennie egy semlegesnek is...)
Tömegük kb. egyforma (hasonlóan a neutron és a proton tömegéhez):
Töltöttek: 139.57 MeV, semleges: 134.98 MeV.
De hárman vannak, van π^0 mezon is! izospin=1, $T_z=-1,0,1$

Yukawa – magerők közvetítője,
a magerők közvetítő részecske modellje
(minden kölcsönhatásra alkalmas)

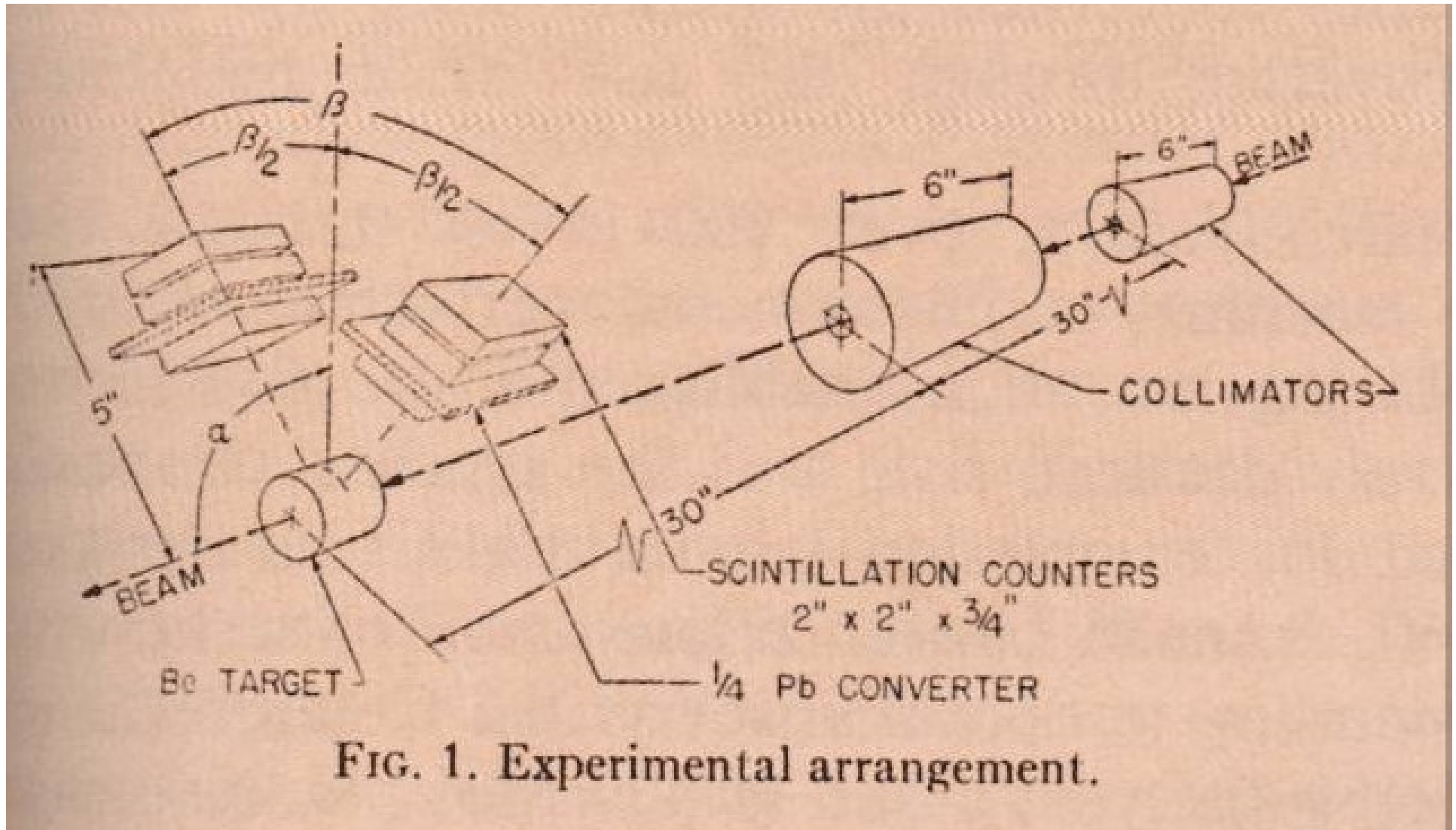
Hatótávolság a határozatlansági relációból:
 $d = ct = hc/\Delta E = hc/mc^2 = 1,3 \text{ fm}$
ha $mc^2 = 150 \text{ MeV}$

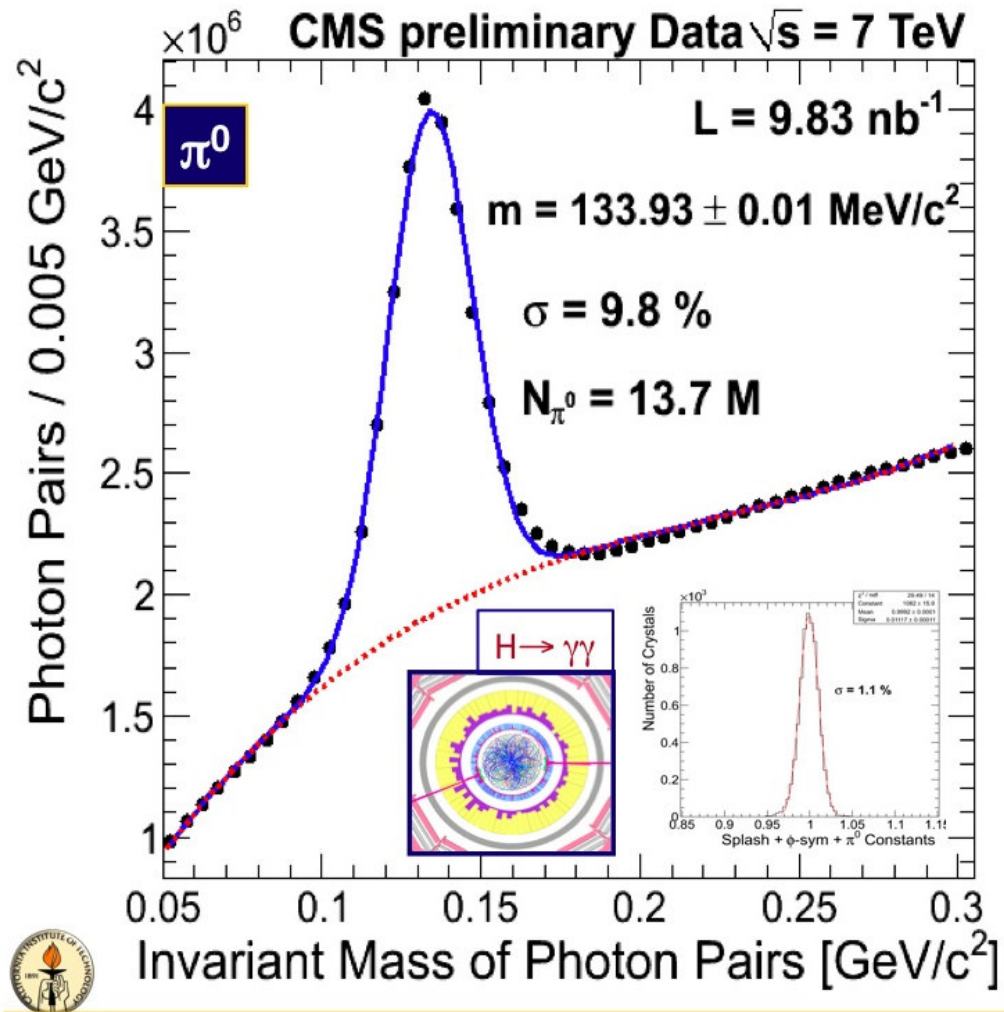
Semleges pion felfedezése: 1950

- Yukawa: a proton-proton vonzásért a semleges pion a felelős.
- 1948, Oppenheimer: Kozmikus sugárzás: „soft component”: lassú elektronok és fotonok is vannak, ezek a π^0 bomlásából származnak.
- 1949, Berkeley gyorsító: protonnyaláb céltárgyra ütközött, 175 MeV proton-energia esetén hirtelen megnőtt a fotonok által keltett elektron-pozitron párok száma.
- 1950: Berkeley, kétfotonos bomlásának megfigyelése (felfedezés) részecskegyorsítóban: elektron-szinkrotronból származó röntgensugárzás céltárgyon pionokat keltett, amelyek két fotonra bomlottak: ezeket koincidenciaméréssel találták meg. Az első instabil részecske gyorsítós felfedezése.
- Később kozmikus sugárzásban is megfigyelték (Bristol)

A semleges pion felfedezése, Steinberger, 1950

A semleges pion „újráfelfedezése” az LHC-ben, 2010

V-részecskék 1.

felfedezés: 1946, Rochester, Butler

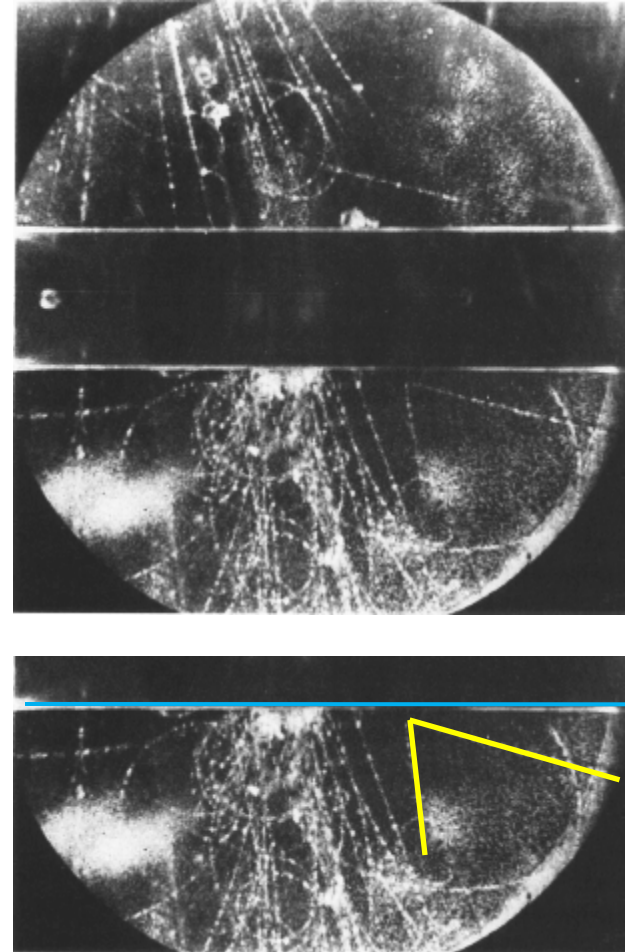
ezen a képen egy semleges részecske bomlásakor két töltött részecske (töltött pionok) nyoma villa alakot (sárga) rajzol ki

A semleges részecske a kozmikus sugárzás hatására az elnyelő ólomban keletkezett. A villa alak miatt ezt V-részecskének hívjuk.

Gondos vizsgálat kimutatta, hogy nem lehet e^-e^+ pár (közelebb kéne lenniük!), nem lehet pion- vagy müonbomlás (lendület megmaradás), hanem egy új semleges részecske, tömege a pionénál nagyobb (kb. fél protontömeg), neve kaon lett.

2x2 hasonló tömegű részecskét fedeztek fel.

forrás: <http://hep.uchicago.edu/workshops/kaon99/>

A képek analízise

Mekkora tömegű részecske volt a „villa nyele”?

$r=mv/qB$ alapján a töltött részecskék p -a meghatározható (p_1, p_2)
A laborrendszerben az energia és az impulzus megmarad:

$$\sqrt{p^2 c^2 + m_V^2 c^4} = \sqrt{p_1^2 c^2 + m_1^2 c^4} + \sqrt{p_2^2 c^2 + m_2^2 c^4} = E_1 + E_2$$

$$\underline{p} = \underline{p}_1 + \underline{p}_2$$

ebből m_V -t ki lehet számolni. $m_V c^2 = \sqrt{(E_1 + E_2)^2 - p^2 c^2}$

$m_V c^2 \approx 500$ MeV. A protonnál könnyebb új semleges részecske.
(K^0 lesz a neve, semleges kaon.)

bomlása: $K^0 \rightarrow \pi^+ + \pi^-$

A V-részecske élettartamáról

A V-részecskék néhány cm-t tesznek meg a buborékkamrákban.

$$t=L/v>L/c=3 \text{ cm}/(30\text{cm/ns})=0,1 \text{ ns}=10^{-10} \text{ s}$$

Ez 10^{13} -szor több mint a magfizikai folyamatok tipikus időtartama.

Nagyon hosszú idő. 10^{13} s pl. 0,3 millió év.

Hosszú élettartamú részecskék. Valami miatt ezek a részecskék nem bomlanak el úgy, mint a többi részecske.

Ezt a tapasztalatot, a gyors reakciók hiányát megmaradási törvénnyel rögzítjük. Nem vasszigorú megmaradás.

Sokáig „próbál” megmaradni a mennyiség,
de aztán mégis megváltozik, kis valószínűséggel. Ez a mennyiség a:

Ritkaság (A. Pais, Murray Gell-Mann, K. Nishijima), angolul *strangeness*.

Hosszú élettartamú részecskékhez ritkaság-számot rendelünk.

A ritkaság-megmaradás gátolja ezek bomlását.

Aminek a bomlásterméke is ritka, annak a ritkasága $s = 2$.

(Többször -1, -2 ritkaság is előfordulhat.)

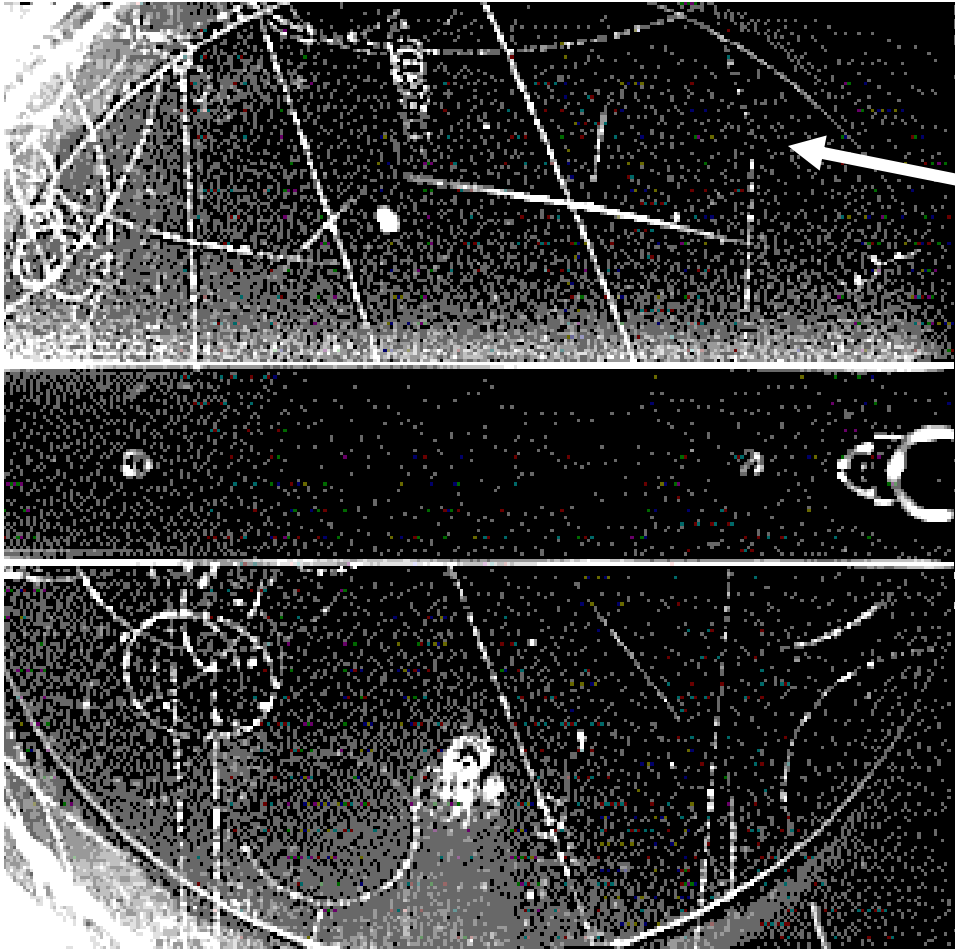
Kaon

K^0

- *ritka* részecske (nem hétköznapi értelemben). Angolul: *strange*.
- tömege kb. 500 MeV
- élettartama 10^{-10} s körül van
- *ritkaság* kvantumszám $s = 1$
- két pionra bomlik
- (lesz majd három testvére,
két „mostoha” és egy „édes”)

Töltött kaon

- Müonra és neutrínóra bomlik.
- A bomlási pont egy töréspont, *kink*
- A müon áthalad a kamrán
- A neutrínó láthatatlan, csak az impulzus-mérleg árulja el.
- Ma is mérnek így, a *törés* alapján kaonokat (pl. NA49, CERN, 1994)

Antiproton felfedezése

Dirac megjósolta (1933)

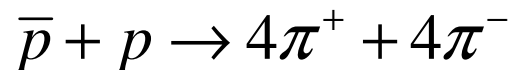
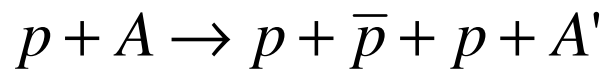
1955 Segrè, Chamberlain (Nobel-díj: 1959)

Berkeley, ciklotron gyorsító

Bevatron, 6.5 GeV (kb. ennyi kell legalább)

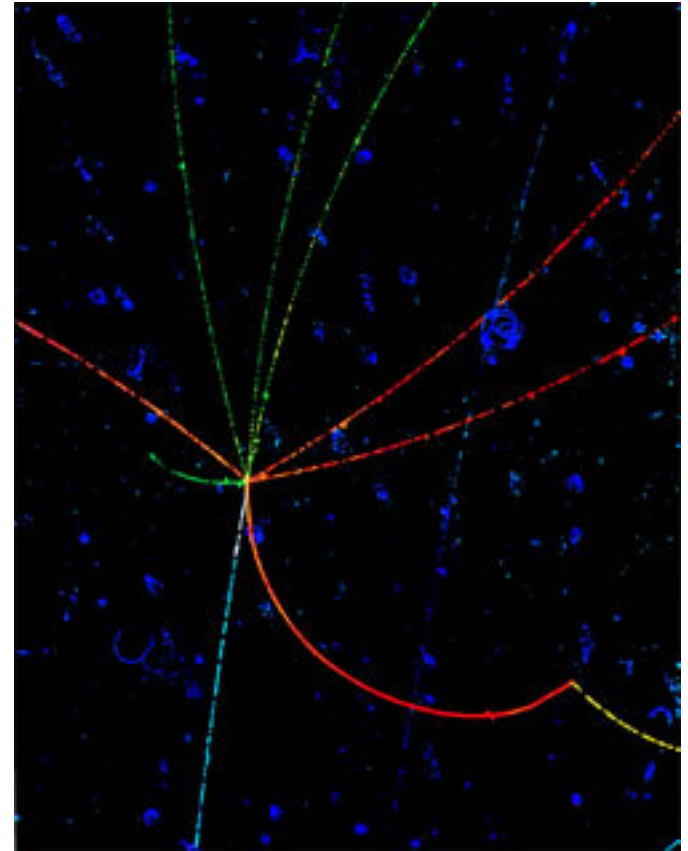
Protonok réztömbre irányítva

Antiprotonokat kiválogatták a keletkezett részecskékből: impulzusméréssel (kvadrupólmágnesek, kollimátorok), valamint sebességméréssel (szcintillátorok 12 m távolságban, Cserenkov-detektorokkal), elkülönülnek a pionoktól.

Annihilációs csillag
(Wilson-kamra)

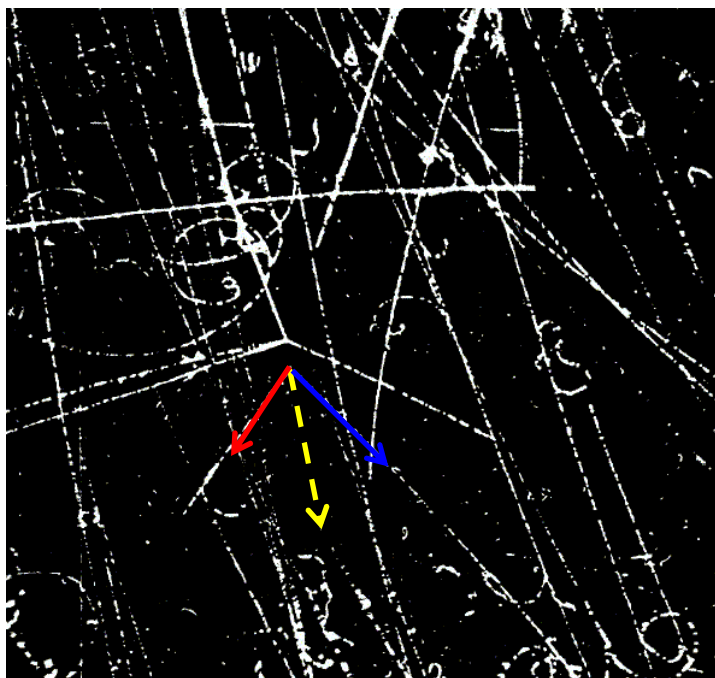
zöld: π^+
piros: π^-
sárga: μ^-

antiproton

Antiproton annihiláció V_2

$\bar{p}p$ ütközés

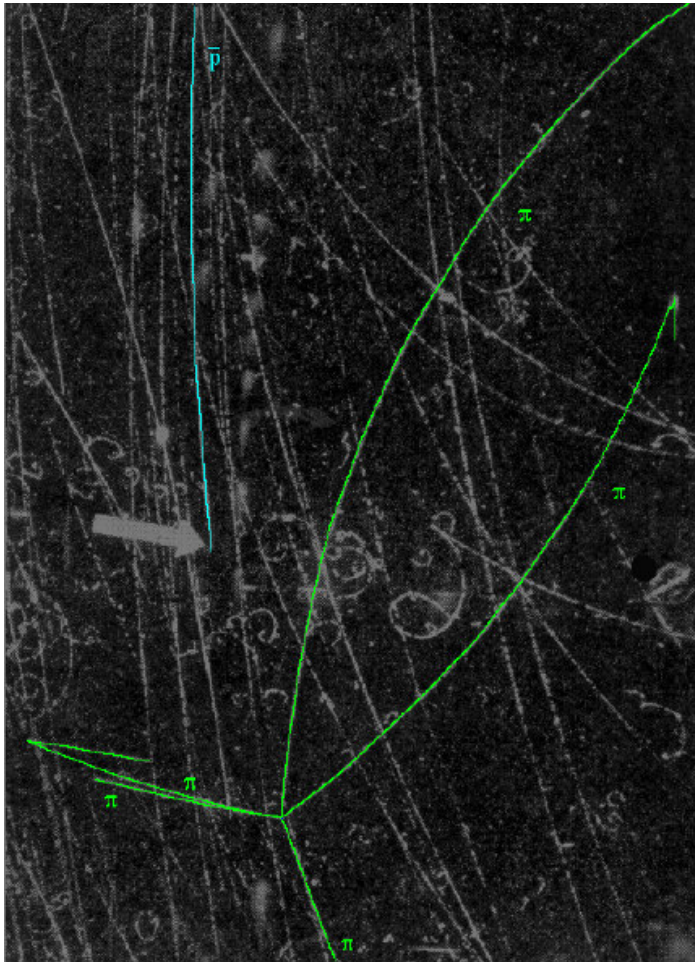

egy semleges részecske is keletkezhet!

majd elbomlik két V-alakban menő – töltött részecskére

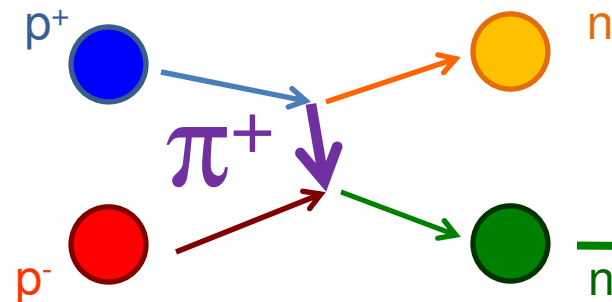
Antineutron felfedezése

$\bar{n}n$ ütközés

töltéscsere $\bar{p} \rightarrow \bar{n}$,
pionok keletkeznek

Antiproton nyalábbal, szintén Berkeley-ben.
töltéscsere, szóródás: kiválogatható az
antiproton-annihilációk közül
(kicsi energialeadás) (nyíl a képen).
Utána az antineutron-neutron annihiláció
töltött részecskéket eredményez („csillag”)

neutron annihiláció:
4 új részecske 2 + és 2 – görbületű

Történeti lépések áttekintése

- 1895 Röntgen szivattyú
- 1896 Becquerel véletlen
- 1897 Thomson katódsugárcső
- 1898 Curie-házaspár kémia
- 1911 Rutherford alfa-forrás
- 1917 Blackett ködkamra
- 1932 Chadwick alfa-forrás
- 1933 Anderson ködkamra, kozmikus sugárzás
- 1947 Powell, Lattes fotoemulzió, kozmikus sugárzás
- 1947 Rochester, Butler V-részecskék
- 1955 Segre, Chamberlain gyorsító – Bevatron

V-részecskék 3.

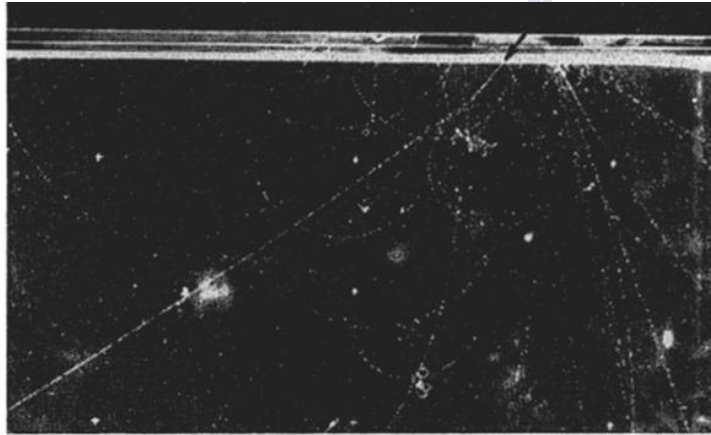
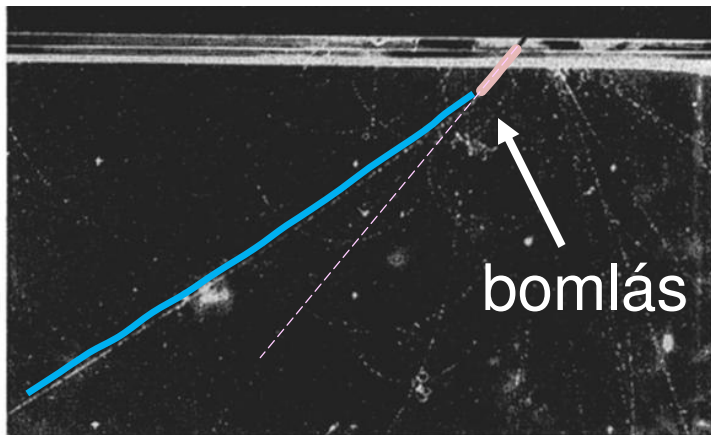

FIG. 1. Cloud-chamber photograph showing a charged V particle originating in an interaction in the lead plate and decaying into a heavy secondary particle. The V particle travels diagonally downward toward the left from the interaction and decays after having traversed only a short distance in the chamber. The heavy secondary particle proceeds almost in the same direction as the V particle. Both the primary and secondary particles are heavily ionizing.

töltött V-részecske

bomlásakor erősen ionizáló részecske keletkezik (proton), a villa másik oldala nem ionizál (nem látható).

A fő tapasztalat az oldalirányú impulzus, amit a villa középpontjában szerez a proton.

Innen látszik, hogy valami elvitt impulzust a másik irányban (π^0).

$V^+ \rightarrow p + \pi^0$, (neve Σ^+ hiperon lesz.)

(A szerzők kizárták a bomlás nélküli szóródás esetét a megváltozott ionizálóképesség alapján.)

ritkaság $s(\Sigma^+) = -1$

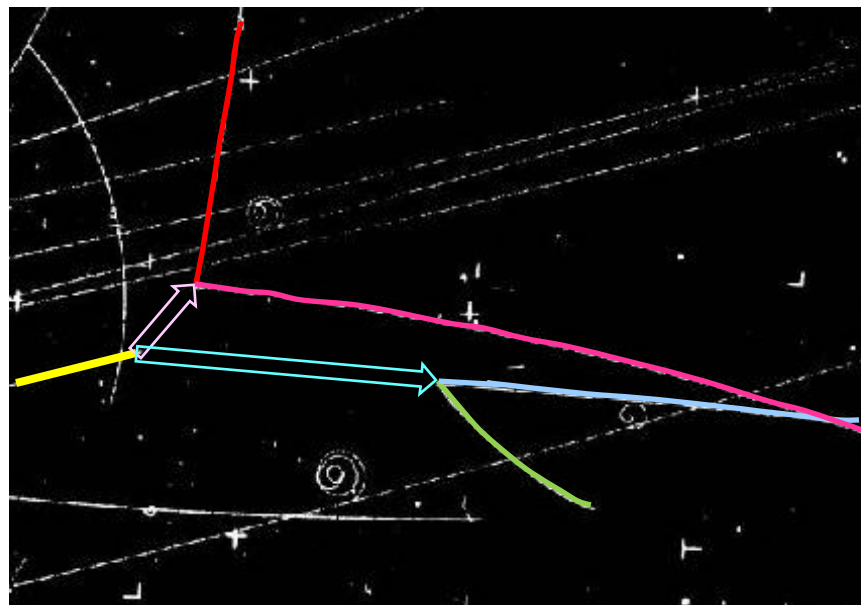
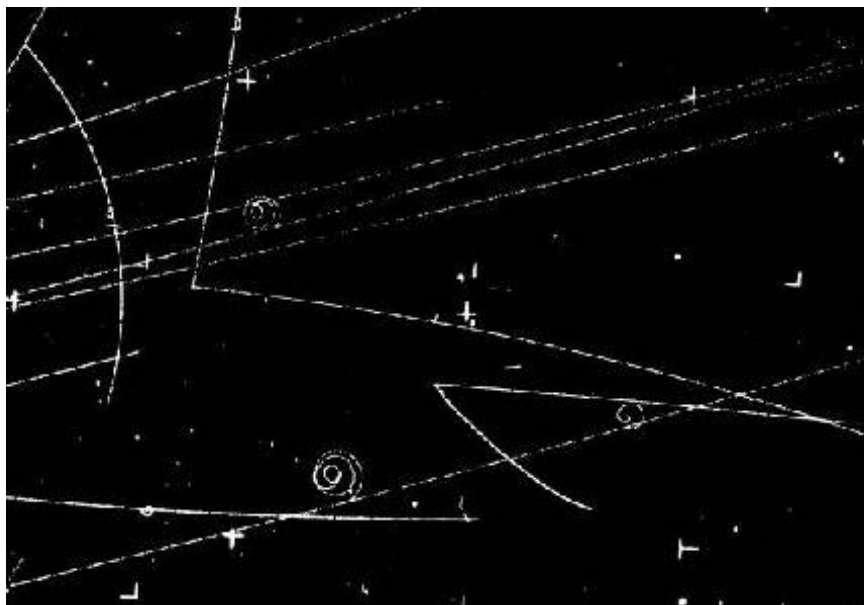
Phys. Rev. 90, 167 (1953)

Direct Experimental Evidence for the Existence of a Heavy Positive V Particle

C. M. York, R. B. Leighton, and E. K. Bjornerud

V-részecskék 4.

Új technológia: pionok nyalábja.

A gyorsítóban keletkezett másodlagos pionnyaláb esik buborékkamrára.

π^- + álló proton ütközésben keletkezett két semleges V-részecske (nyilak).

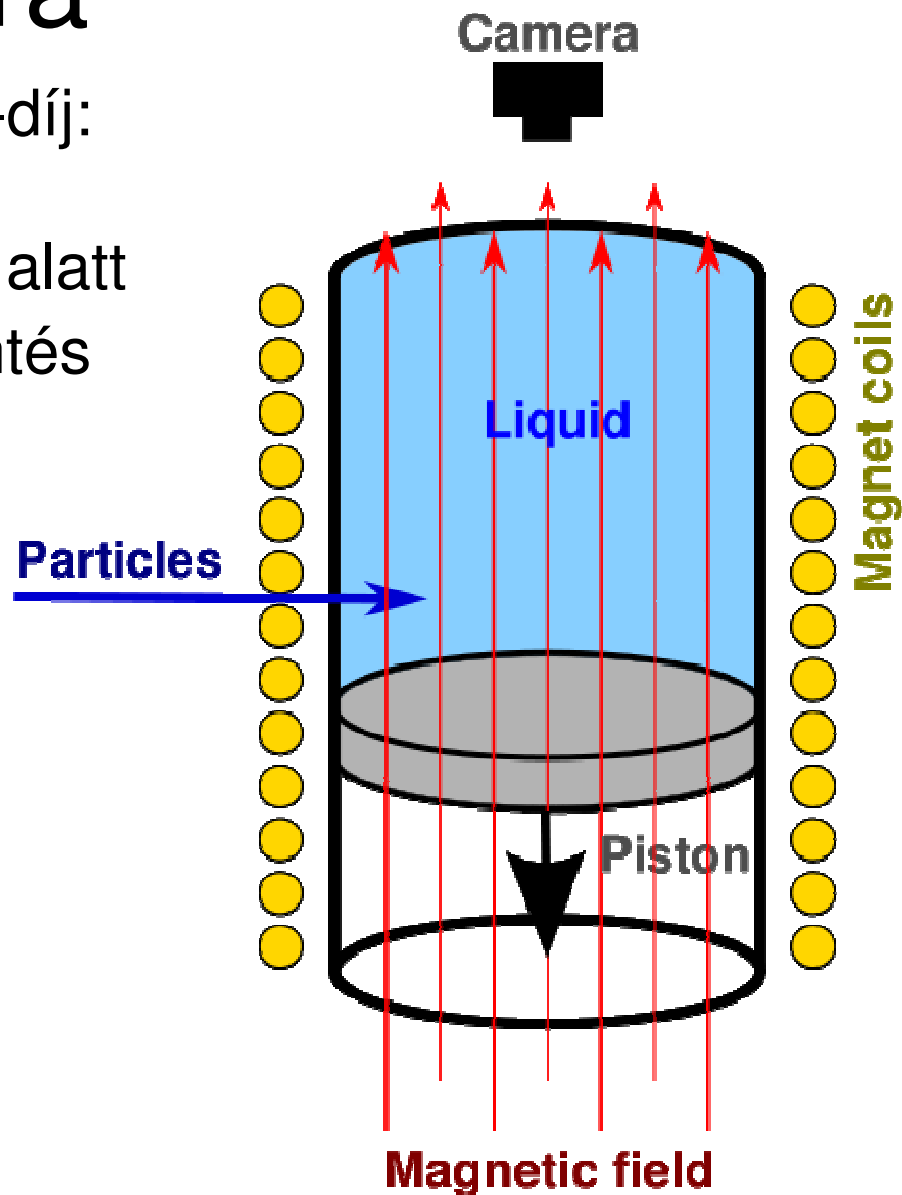
A felső két pionra bomlik (mint korábban), az alsó lendületének nagy részét a kék részecske viszi el (proton), a kis részét az elektronokkal egy irányba tekeredő kisebb energiájú negatív részecske: π^- . Az alsó részecske a protonnál nehezebb semleges részecske. (lambda-0 lett a neve: Λ^0).

$s(\Lambda^0) = -1$. Tovább repült, mint a kaon, mielőtt elbomlott.

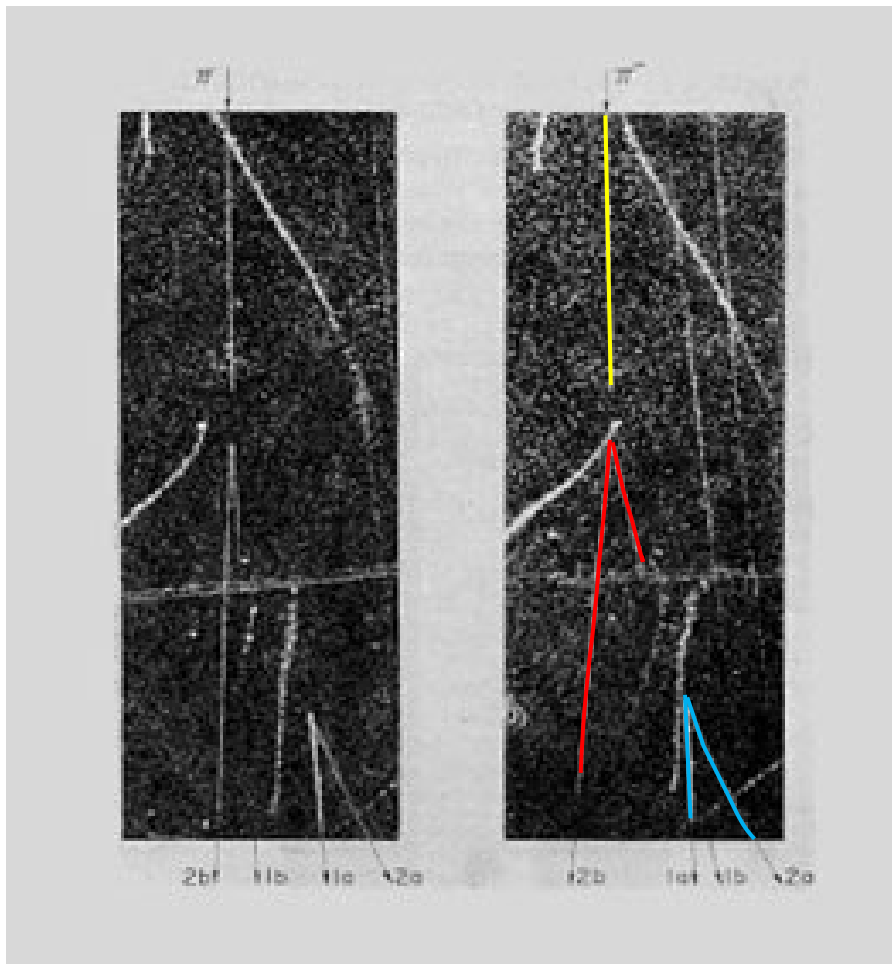
Buborékkamra

- Donald Glaser, 1952 (Nobel-díj: 1960)
- Folyadék, kicsit a forráspont alatt
- Dugattyúval nyomáscsökkentés
- Forráspont fölé kerül
- Részecskék ionizálnak, körülöttük buborékok keletkeznek
- Pár μm felbontás
- Előnye a mai napig: 100% detektálási hatásfok
- Hátrány: lassú, kicsi a mai energiákon

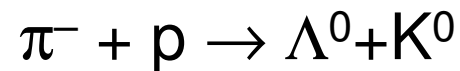

V-részecskék 5.

Ugyanez diffúziós ködkamrában
(korábbi technika)

Brookhaven-i gyorsító
1,5 GeV es pionok

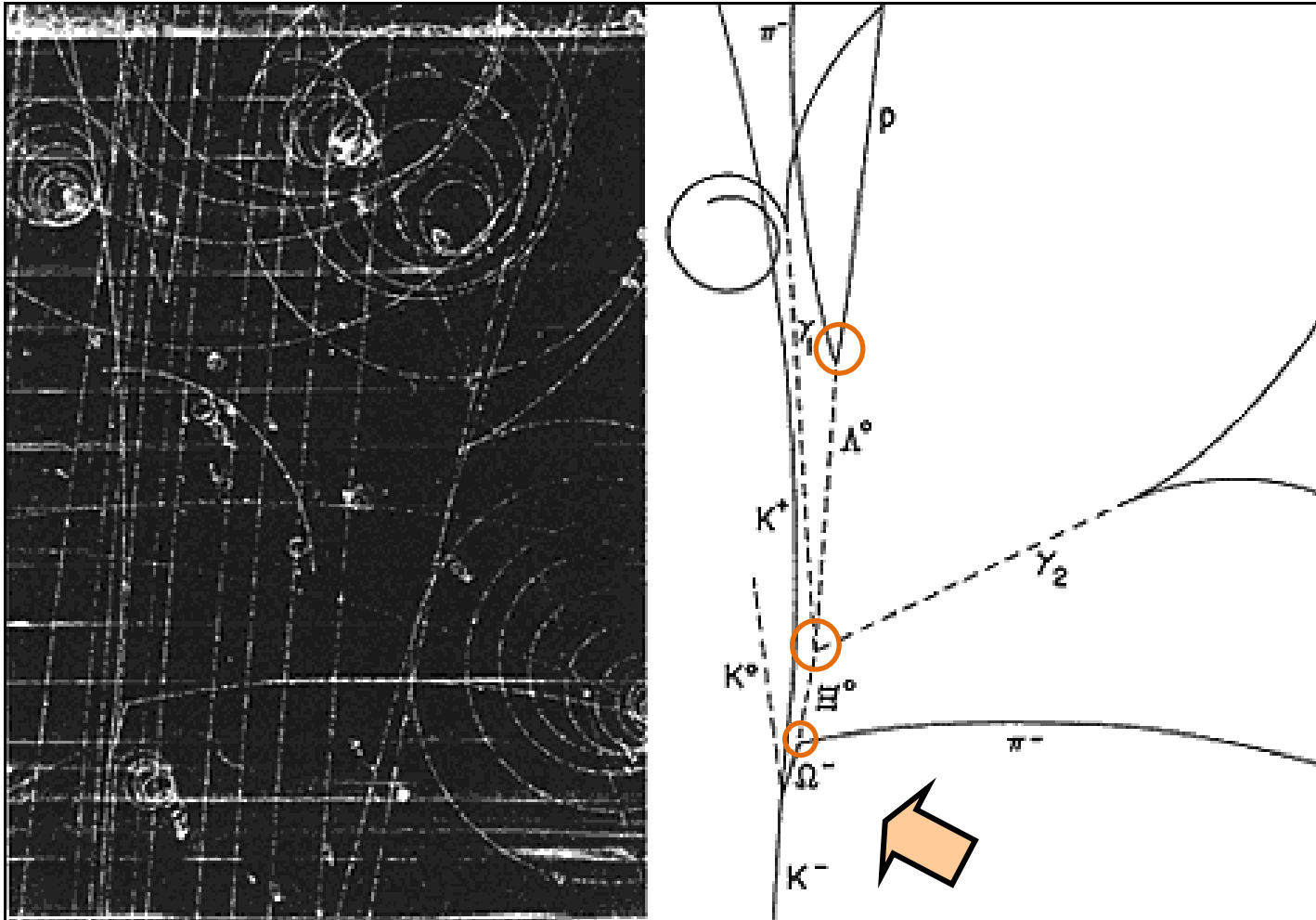
Λ^0 láthatatlan nyoma megint hosszabb,
mint a K^0 -é.

keletkezéskor

a ritkaság megmarad $s(\Lambda^0) = -1$

De bomláskor nem marad meg!

Az Ω^- részecske, 1964

Nicholas Samios

Brookhaven
National
Laboratory

Kaonok nyalábja! Ez a részecskét előtte megjósolták, ld. később...
A második bomlásterméke is ritka, ... $\rightarrow$ ritkaság $s = -3$!!!

A reakció leírása

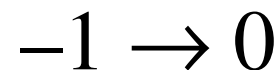
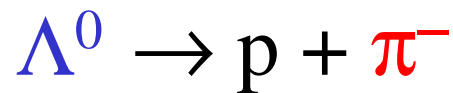
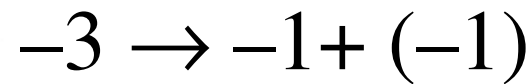
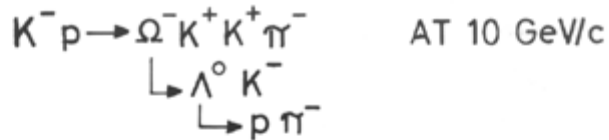
keletkezéskor ritkaság megmarad:

csak úgy lehet, hogy $s(K^-) = -1$, $s(K^+) = +1$

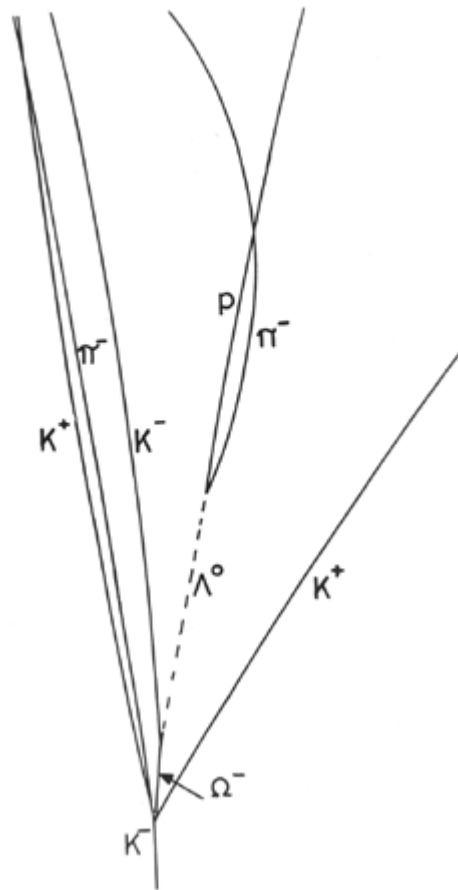
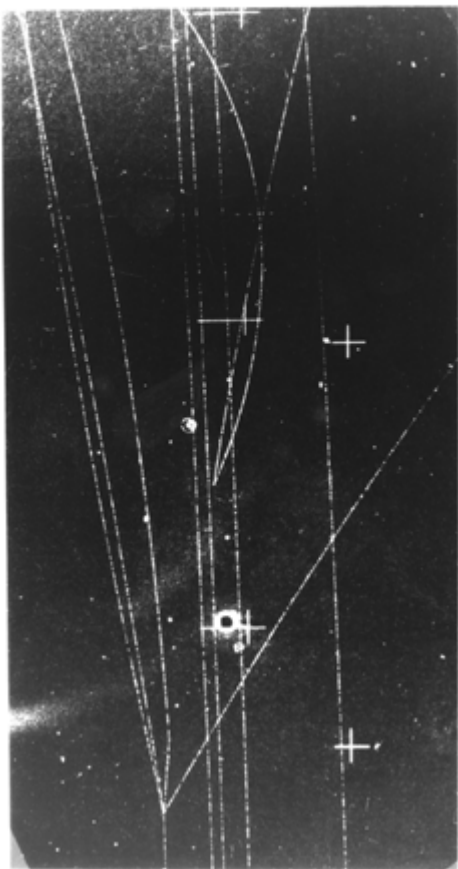
Ez egy különleges, -3 ritkaságú részecske

Ma is vizsgálják, pl. CERN: CMS, NA49

Omega részecske másfajta keletkezése

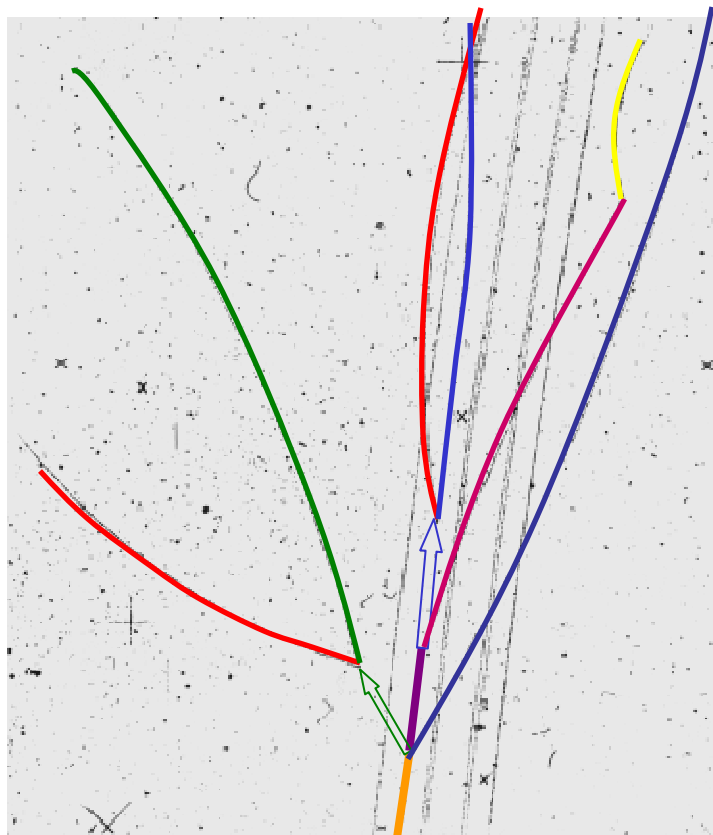
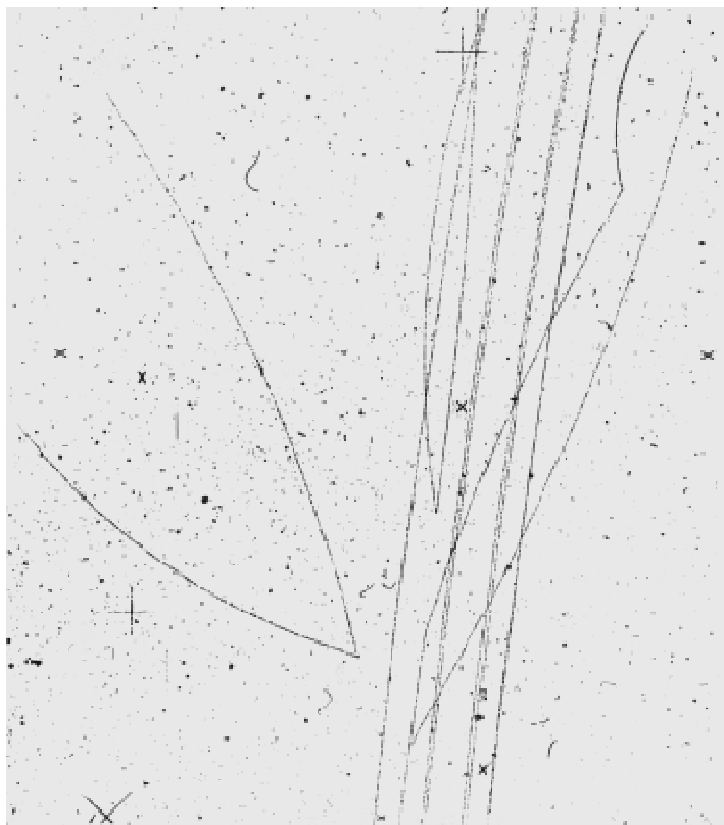

- keletkezéskor ritkaság megmarad
- bomláskor 1-gyel változik

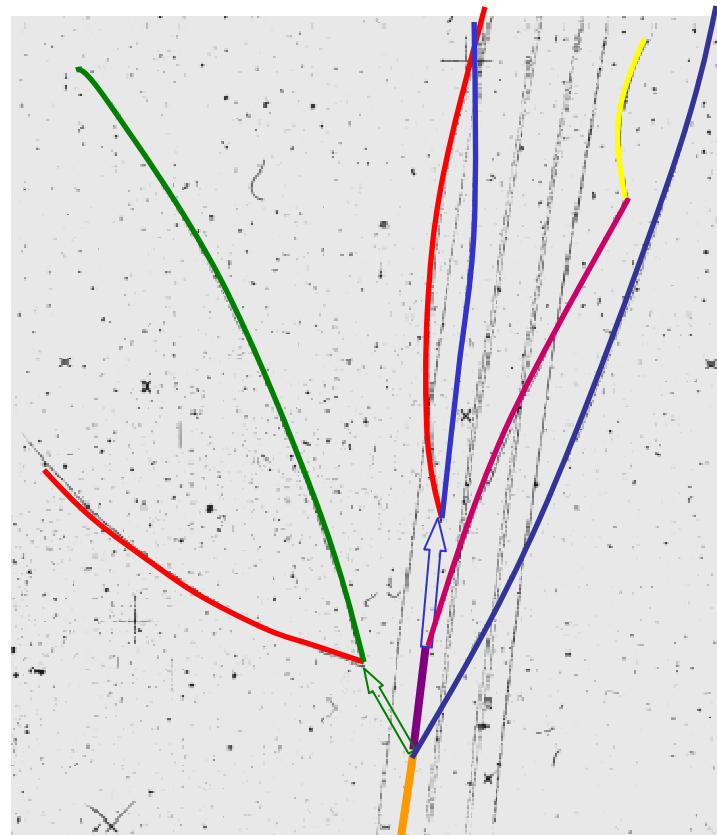
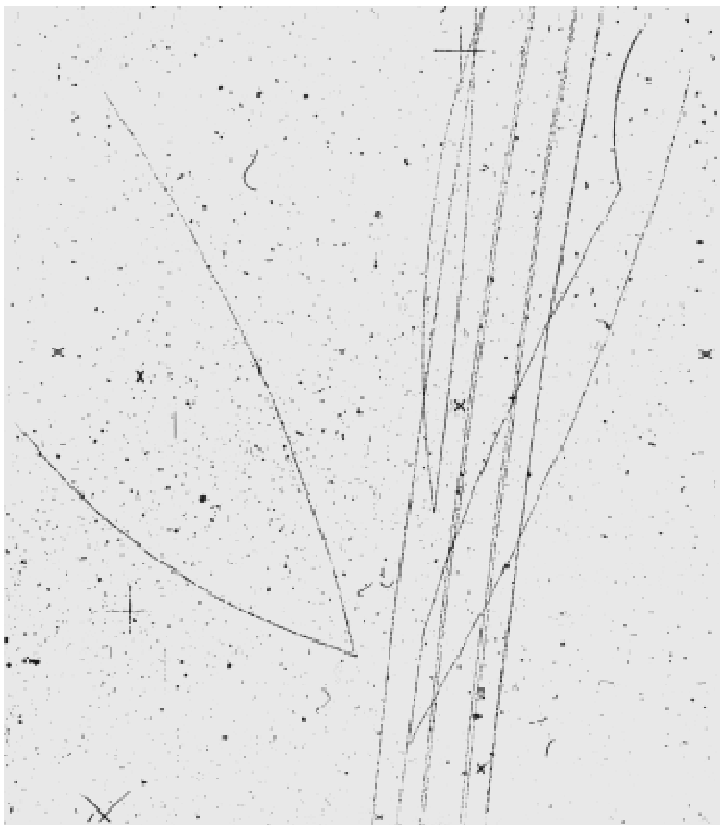
Omega részecske 3.

Milyen reakció ez?

Omega részecske 3.

Milyen reakció ez? $K^- + p^+ \rightarrow K^0 + K^+ + \Omega^-$
 $\Omega^- \rightarrow \Lambda^0 + K^-$

Új részecskék

- $K^0, \bar{K}^0, K^+, K^-$ ± 1 kb. 500 MeV
- Λ^0 -1 kb. 1116 MeV
- $\Sigma^+, \Sigma^-, \Sigma^0$ -1 kb. 1190 MeV
- Ξ^-, Ξ^0 -2 kb. 1320 MeV
- Ω^- -3 kb. 1672 MeV